

Pe cine citim în original: pe Lenin sau pe Marx și Engels? Desființarea Institutului Pedagogic „Maxim Gorki” și atitudinea membrilor CC al PMR

Mihaela Botnari

Cuvinte cheie: *propagandă, relații româno-sovietice, sovietizare, învățământ, limba rusă*

Analiza evoluției relațiilor româno-sovietice la începutul anilor '60 ne arată o distanțare treptată a conducerii Partidului Muncitoresc Român (PMR) de linia obediență față de Moscova. Desființarea Institutului Pedagogic „Maxim Gorki”, alături de o serie de măsuri succesive din anul 1963, marchează momentul de apogeu al desovietizării regimului Dej și reșezarea raporturilor româno-sovietice¹ pe baze noi, în care Republica Populară Română (RPR), treptat, începe să se manifeste independent în deciziile de politică internă și externă. În cele ce urmează, ne propunem să explicăm contextul particular în care s-a produs desființarea Institutului Pedagogic de Limbă Rusă „Maxim Gorki”, analizând dezbaterile interne între membrii Comitetului Central (CC) al PMR. Demersul nostru este, în primul rând, unul de recuperare evenimentială a unui segment din trecutul comunist neabordat până în prezent, subiect care, în această etapă, îi provoacă istoricului întrebări și răspunsuri contradictorii. Încadrăm, totodată, analiza în sfera mai largă a istoriei instituționale și în contextul transformării raporturilor politice dintre România și URSS de la începutul deceniului șapte. De asemenea, urmărim, în fundal, efectele procesului de destalinizare din România Populară asupra sistemului de învățământ și cum au instrumentat liderii PMR acest proces de destalinizare la nivel cultural și educațional.

¹ Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit. Relațiile româno-sovietice 1965-1989*, prefață de Radu Ciuceanu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013, p. 31.

Întrucât subiectul supus cercetării este nou în istoriografie, iar sursele insuficiente, neidentificându-se abordări comparative în spațiul estic, am restrâns studiul nostru la anumite coordonate ce țin de limitele cronologice și de prezentarea subiectului mai mult din perspectiva unei istorii culturale în care relatăm schimbul de idei și percepții care au stat la baza acțiunilor și atitudinilor politice.

După cel de-al Doilea Război Mondial, în toate statele din Blocul Estic au fost înființate sau stimulate instituțiile existente de învățământ superior pentru studierea limbii ruse. Dacă pentru popoarele slave din sud-estul și centrul Europei măsura a fost mai ușor de implementat, în cazul românesc, obligativitatea învățării limbii ruse și pregătirea unui număr mare de cadre didactice de limbă și literatură rusă au fost măsuri ce au întâmpinat dificultăți, iar la un moment dat opoziții în interiorul PMR. Decizia privind eliminarea limbii ruse din programele școlare obligatorii și, respectiv, desființarea Institutului „Maxim Gorki”², au readus în discuție problema raporturilor dintre Moscova și București și a importanței limbii ruse pentru mediul cultural și științific din România. Schimbările din sistemul de învățământ superior au fost dezbătute la cel mai înalt nivel, noua arhitectură instituțională și procesul de derusificare³ fiind analizate în CC al PMR. Principale surse utilizate au fost documentele din fondurile CC al PCR Secția Cancelarie, Președinția Consiliului de Miniștri și documente din cadrul Arhivelor Ministerului Afacerilor Externe, Fondul URSS, Problema 217.

Întrebarea din titlu, *Pe cine citim în original: pe Lenin sau pe Marx și Engels?*, semnifică o parafrază a discuției din Comitetul Central, în care Emil Bodnăraș și Leonte Răutu aduceau argumente pentru renunțarea la pregătirea în masă a profesorilor de limbă rusă și pentru desființarea Institutului sus-menționat. Bodnăraș întreba dacă „toată lumea trebuie să cunoască limba rusă?” și dacă „pe Lenin nu poate să-l înțeleagă lumea dacă îl citește în română?”, interogații la care Răutu a adăugat: „Atunci se pune așa o întrebare: de ce să nu se învețe limba în

² Termenul de institut, atribuit unei instituții de învățământ superior, a fost preluat de la sovietici. Atât în URSS, cât și mai apoi în Federația Rusă, universitatea, institutul și academia reprezintă instituții de învățământ superior. Diferențele constau, în principal, în faptul că universitățile se bazează pe o gamă largă de domenii de studiu, institutele pe domenii specifice, de obicei pedagogice sau tehnice, iar academia, pe lângă principalul profil științific și de cercetare, include anumite facultăți pentru pregătirea viitorilor cercetători. <http://www.facultet.ru/2009/08/14/institut-akademija-universitet-osnovnye-razlichija.html>, accesat la 27.03.2017.

³ Prin „derusificare” avem în vedere înlăturarea modelului sovietic de predare și a influenței limbii ruse în învățământul românesc de toate gradele.

care au scris Marx și Engels?”⁴. Stenogramele din cadrul Biroului Politic al CC arată explicit paradigma în care se situau comuniștii români la nivelul anului 1963, în raporturile față de cultura și politica sovietică, pledând pentru „desatelizare” și relații bazate pe reciprocitate. Distanțarea de Moscova a atins cote ridicate odată cu eliminarea la propriu a instituțiilor care confirmau perpetuarea unui *autocolonialism* cultural, precum Institutul „Maxim Gorki”, Muzeul Româno-Rus, Editura „Cartea Rusă” și Institutul de Studii Româno-Sovietice.

Înființarea și funcționarea Institutului

Primele acțiuni pentru introducerea învățământului obligatoriu de limba rusă în România au fost întreprinse de Asociația Română de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică. ARLUS a început demersurile de instituționalizare a limbii ruse prin lobby-ul făcut de membrii interni și de personalitățile care s-au alăturat asociației din 1945 (Mihail Sadoveanu, Emil Petrovici, Constantin Parhon, Traian Săvulescu, Dimitrie Gusti etc). Ulterior, ARLUS „s-a specializat” în organizarea și răspândirea cursurilor populare de limbă rusă⁵. Din 1947, sarcina de a

⁴ Arhivele Naționale ale României (ANR), fond CC al PCR – Cămară, dosar 45/1943, f. 16 („Stenograma ședinței din ziua de 5 septembrie 1963, la care au participat tovarășii Emil Bodnăraș, Nicolae Ceaușescu, Leonte Răutu, Ion Iliescu și Teodor Rudenko”).

⁵ Pentru cursurile populare de limbă rusă din 1950 au fost organizate două forme de învățământ: prima includea trei cicluri de câte un an fiecare și a doua formă pentru avansați, pentru cei care trecuseră de primele trei cicluri. Cursuri populare de limbă rusă au fost organizate în întreprinderi, instituții, fabrici, uzine, Stațiuni de Mașini și Tractoare, Gospodării Agricole Colective, în sate, cariere sau școli. Profesorii erau salariați din fondurile ARLUS, iar programul era coordonat de comitetele responsabile pentru cursurile populare de limbă rusă, care mai primeau ajutor de la primării, de la secția de învățământ și de la Crucea Roșie. Profesorii pentru cursurile populare de limbă rusă au fost selectați dintre: studenții care învățau la Institutul „Maxim Gorki”, studenții absolvenți ai școlilor superioare, buni cunoscători ai limbii ruse, foștii prizonieri în URSS și chiar absolvenții cursurilor de limbă rusă pentru avansați (Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași, fond Comitetul Regional PMR Iași. Consiliul Regional al Asociației Române de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică, dosar 5/1955, f. 87-90). De remarcat sunt manualele după care învățau cursanții de la cursurile populare de limbă rusă, care conțineau un mesaj profund ideologizat. Aceste manuale editate de „Cartea Rusă” și utilizate de ARLUS au fost de două tipuri: cele pentru cursurile populare de la orașe (publicate în 1953) și cele pentru cursurile de limbă rusă de la sate (publicate în 1954), fiecare împărțite în trei cicluri în funcție de gradul de dificultate. Încă de la primele lecții, cursanții din mediul urban aveau în vocabularul obligatoriu cuvintele: „tovarăș”, „plan”, „canal”, „muncitor”, „funcționar”, „uzină”, „metodă”, „sovietic”, „ciocan”, „gazetă de perete”, „medalie”, „aparat de radio”, „steagul

pregăti cadre didactice de predare a limbii ruse a preluat-o Institutul de Studii Româno-Sovietice, care a format mai mulți specialiști în rusistică până la reforma învățământului din 1948⁶, când s-au făcut demersuri pentru înființarea Institutului de limbă și literatură rusă.

Institutul Pedagogic „Maxim Gorki” a fost o instituție de învățământ superior creată la 7 iunie 1948, cu scopul pregătirii de specialiști de limbă și cultură rusă⁷. Durata studiilor era de trei ani, iar absolvenții beneficiau de toate drepturile universitare (treptat, durata studiilor a fost prelungită la patru și apoi la cinci ani pentru anumite specializări), într-un regim identic cu cel universitar.

În iunie 1949, la Institut a fost susținut primul examen de licență la specialitatea limba și literatura rusă (candidații fiind unii studenți care au început cursurile de pregătire la Institutul de Studii Româno-Sovietic). Președintele comisiei de examinare a fost academicianul Emil Petrovici⁸, iar la examenul desfășurat într-o „atmosferă solemnă” au asistat reprezentanți ai Ambasadei URSS, ai Academiei RPR și ai presei⁹. Din punct de vedere simbolic și funcțional, Institutul „Maxim Gorki” era un factor angrenat activ în sovietizarea României. Cursurile aveau un nivel politic și ideologic „ridicat”¹⁰, iar cadrele didactice și absolvenții erau primii

roșu”, „oamenii muncii”, „bastion al păcii”⁵ etc. (vezi Consiliul General ARLUS, *Manual de limbă rusă pentru cursurile populare de la orașe*, ciclul I, Editura Cartea Rusă, București, 1953, p. 3-26). Toate cursurile erau bazate pe exemple de „civilizație sovietică”, pe inițierea și deprinderea unui *nou* tip de gândire. Cursurile de limbă rusă pentru cei de la sate cuprindeau în vocabularul obligatoriu cuvintele: „ciocan”, „cooperative”, „tractor”, „expoziție”, „UTM”, „partidul comunist” etc. Vocabularul inițial, dominat de texte ideologice a influențat în mare măsură performanțele cursanților (vezi Consiliul General ARLUS, *Manual de limbă rusă pentru cursurile populare de la sate*, ciclul I, București, Editura Cartea Rusă, 1954, p. 6-33).

⁶ Mihai Novicov, „Aniversarea Institutului «Maxim Gorki»”, în *Veac Nou*, anul XIV, nr. 710, vineri 24 octombrie 1958, p. 8.

⁷ Dan Cătănuș (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia Regimului Comunist: Instituții de partid, de stat, obștești și cooperatiste*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012, p. 321.

⁸ Emil Petrovici a fost unul dintre primii propagandiști ai limbii și lingvisticii ruse și sovietice în România de după 1944, consacrandu-le mai multe articole și studii, între care menționăm *Marea limbă a marelui popor rus* (1947), o serie de articole dedicate lingvisticii sovietice, precum și studii de fonetică și fonologie slavă și slavo-română. Împreună cu alți rusiști și slaviști români a fost fondator al Asociației Slaviștilor din RPR (1956). Vezi Gheorghe Mihăilă, „Istoricul studierii limbii ruse în România”, în *Din istoria slavisticii românești*, 1973, nr. IV, p. 326.

⁹ ***Ministerul Învățământului, *Institutul Pedagogic de Limbă și Literatură Rusă „Maxim Gorki”*, București, 1962, p. 8.

¹⁰ Serviciul Municipal București al Arhivelor Naționale (SMBAN), fond Comitetul de Partid al Centrului Universitar București 1949-1982, dosar 1/1949, f. 98.

care trebuiau să preia și să adopte „metodele de muncă sovietice”, prin prisma faptului că lucrau exclusiv cu manuale și bibliografie sovietică. În cadrul Institutului au funcționat constant o organizație de bază a partidului, un comitet ARLUS, un comitet de „Luptă pentru Pace” și un comitet al Uniunii Tineretului Muncitor¹¹. Un aspect simbolic important, care demonstrează o dată în plus funcțiile și menirea așezământului, este că Institutul era pavoazat în interior și exterior doar cu lozinci și texte în limba rusă¹².

Odată cu instituirea reformei învățământului din anul 1948, cadrele de specialitate pentru limba rusă au devenit insuficiente și total nepregătite pentru generalizarea învățării limbii ruse peste noapte. În consecință, partidul a decis să consolideze poziția Institutului „Maxim Gorki” din București, dar și a secțiilor de limbă și literatură rusă¹³ din cadrul facultăților de filologie ale universităților din țară¹⁴. Întrucât în România personalul bine pregătit era într-un număr limitat, la Institutul Pedagogic au fost chemați să predea profesori din URSS¹⁵, cei mai mulți fiind detașați din RSS Ucraineană¹⁶. Institutul „Maxim Gorki” se remarcă prin funcționarea unui cabinet fonetic dotat cu aparatură și tehnică modernă, unde aveau loc orele practice; în cadrul lui a activat și un centru de studii în fonetică¹⁷. Începând cu 1952, studentele institutului au urmat cursul de stenografie rusă¹⁸. De asemenea, s-au instituit cursurile serale de trei ani, care au fost frecventate de profesori, învățători, funcționari, muncitori sau de studenții altor facultăți¹⁹. Instituția era dotată cu o bibliotecă

¹¹ Ibidem, dosar 1/1951, f. 86.

¹² Ibidem, f. 90.

¹³ Drept exemplu, în cazul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, la Facultatea de Filologie, au dispărut, în 1950-1951, Catedrele de limbi clasice și de limba franceză, apoi, în 1952-1953, secția de limbi și literaturi romanice, specialitatea limba și literatura germană, precum și Catedra de limbă germană, consolidându-se, în schimb, Catedra de limba și literatura rusă. Vezi Adrian Vițalariu, „Structura Universității”, în Gheorghe Iacob, Alexandru Florin Platon (coord.), *Istoria Universității din Iași*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 531.

¹⁴ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), fond URSS/Problema 217 – Relații Culturale, dosar 1950, dosar nepaginat (Adresa ministrului Învățământului Public din RPR, Popescu-Dorneanu, către I. A. Cairov, ministrul Învățământului din RSFS Rusă, nr. 1954, 14 septembrie 1950).

¹⁵ Ibidem, dosar 1952, dosar nepaginat (Notă către comitetul de învățământ superior din RPR, nr. 4123-4124, 16 iulie 1952).

¹⁶ Ibidem, dosar nepaginat (Notă de serviciu din 26 iulie 1949).

¹⁷ *Institutul Pedagogic de Limbă și Literatură ...*, p. 25.

¹⁸ ANR, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 662/1953, f. 3.

¹⁹ Ibidem, f. 4.

deținând un fond de carte în limba rusă. Studenții Institutului beneficiau de burse lunare (între 315 lei și 715 lei pe lună²⁰), de cazare în cămin și masă la cantină. Se puteau bucura și de asistență medicală gratuită, de excursii organizate și de un program cultural divers, bilete pentru teatru, muzee, expoziții sau concerte²¹. La Institutul „Maxim Gorki” se organizau cu fast „Zilele Porților Deschise”, unde veneau absolvenții școlilor din București și din provincii, vizitau sediul institutului la care se desfășurau acțiuni de promovare a programului de învățământ propus de instituție²².

Potrivit curriculumului din primul an, existau cursuri introductive, apoi, în anul doi, studenții urmau cursurile de literatură rusă veche și literatura secolului al XVIII-lea, cei din anul trei studiau literatura secolului XIX, folclorul rus și sovietic, iar în anul patru se studia literatura sovietică. Marxism-leninismul se preda pe toată durata celor patru ani de studiu; la fel istoria URSS, geografia fizică și economică a Uniunii Sovietice și economia politică²³. Cursurile de specialitate, limba rusă, lingvistica, literatura rusă și sovietică, pedagogie și metodică erau predate de profesori sovietici. Titulara cursului de literatură rusă și sovietică a fost Apolinaria Ivanovna Sibaciova, a celui de limba rusă și lingvistica Claudia Vasilevna Goroșcova, iar limba rusă contemporană a fost predată de Alexandra Petrovna Avereanova. Aceasta din urmă a fost, pentru o scurtă perioadă de timp, directoarea Institutului, funcție din care coordona întreaga activitate didactică. După modelul învățământului sovietic, cu ajutorul materialelor trimise de Societatea Sovietică pentru Relații Culturale Externe (VOKS)²⁴, la „Maxim Gorki” a funcționat un cabinet metodologic condus de profesorul A. A. Gorțevki, venit din Leningrad²⁵.

²⁰ Conform statisticilor oficiale, pentru anul 1958, venitul mediu anual al unui salariat în RPR era de 7.942 lei, ce echivala cu aproximativ 660 lei venit mediu lunar; astfel, bursele studenților începeau de la venitul minim și celor mai buni studenți li se oferea o sumă lunară ce depășea venitul mediu; ANR, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar 220/1959, f. 6.

²¹ *Institutul Pedagogic de Limbă și Literatură...*, p. 28-33.

²² D. Bărbulescu, C. Pencea, „Institutul «Maxim Gorki» pregătește cadre de înaltă calificare în domeniul limbii și literaturii ruse”, în *Veac Nou*, nr. 29, anul VII, 6 iulie 1951, p. 4.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Vsesojúznoe óbshhestvo kul'túrnój svjázi s zagránicej (VOKS)* – Societatea Sovietică pentru Relații Culturale Externe a fost înființată în 1925 pentru a sponsoriza diverse grupuri culturale prosovietice din străinătate. În România, după 1945, VOKS a menținut un contact permanent cu instituțiile și asociațiile culturale. La București exista un reprezentant permanent al VOKS pe lângă Ambasada URSS-ului.

²⁵ D. Bărbulescu, C. Pencea, *op. cit.*, p. 4.

În anul 1962, la Institutul „Maxim Gorki” existau șapte catedre, ce însumau 55 de cadre didactice: Catedra de limbă rusă curs practic, Catedra de limbă rusă curs teoretic, Catedra de istorie a literaturii ruse și sovietice, Catedra de limbă română și istoria literaturii române și universale, Catedra de pedagogie-psihologie, Catedra de științe sociale și Catedra de educație fizică²⁶.

Cu toate că Institutul avea un program special, condiții bune de studiu și alte beneficii, nu reușea în toți anii să recruteze numărul necesar de studenți raportat la planurile Ministerului Învățământului. În 1952, au fost înscriși aproximativ 100 de studenți, absolvenți ai școlilor medii, în loc de 240 de studenți, cât era prevăzut în planul inițial pentru admitere. În aceste condiții, s-a organizat un curs de pregătire de un an pentru muncitorii din întreprinderi care aveau absolvite minimum șapte clase elementare, pentru a fi repartizați la „Maxim Gorki” și la Facultatea de Limbă Rusă a Universității din București²⁷. Admiterea se făcea pe bază de concurs, la care se puteau prezenta toți cetățenii RPR care promovaseră examenul de maturitate, examenul de diplomă al unei școli tehnice, examenul de stat al unei școli pedagogice sau examenul de bacalaureat al fostelor licee teoretice, industriale sau comerciale. Concursul de admitere consta în cinci probe, între care: limba și literatura română (scris și oral), limba rusă (scris și oral) și istoria RPR, doar examen oral²⁸. Până în anul 1957, au absolvit Institutul din București 1.095 de studenți, care au fost încadrați ca profesori atât în învățământul mediu, cât și în învățământul superior²⁹.

Pentru admiterea la „Maxim Gorki”, fiecare student era verificat dacă corespunde din punct de vedere al criteriului ideologic. Astfel, nu erau primiți studenții ce proveneau din familii în al căror trecut puteau fi identificate antecedente „contrarevoluționare”, aceștia nu erau admiși chiar dacă aveau o cunoaștere acceptabilă a limbii ruse³⁰.

²⁶ Printre profesorii Institutului au fost: Ecaterina Fodor, Gheorghe Ghimeș, Andrei Tipa, Maria Cotovschi, Antoneta Cristescu, Ana Frai, Mircea Gheorghiu, Claudia Miliutin, Nadejda Mangul, Adalberd Kovaks, Eugen Schileru, Itta Cohn, Oana Ion, Alexandru Graur, Gheorghe Bulgăr, Grigoriu Bernard, Otto Schechter, Gheorghe Micle, Victor Vascenco etc. După desființarea Institutului „Maxim Gorki”, majoritatea cadrelor didactice au continuat să predea la Universitatea din București; *Institutul Pedagogic de Limbă și Literatură...*, p. 25-28.

²⁷ ANR, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 567/1952, f. 1.

²⁸ *Institutul Pedagogic de Limbă și Literatură...*, p 37-38.

²⁹ Mihai Novicov, *op. cit.*, p. 8.

³⁰ Vadim Guzun (editor), *Ațiunea informativă Nichita Smokină: liderul românilor transnistreni urmărit de Securitate, 1952-1962*, București, Editura Filos, 2013, p. 173.

S-a încurajat, conform modelului sovietic, admiterea unui procent cât mai mare de fii/fiice de muncitori și țărani. În această situație s-a aflat și fostul student Dumitru Tinu, care, după terminarea studiilor, a devenit corespondent pe teme de relații externe la ziarul central al regimului, „Scânteia”, și mai apoi, după Revoluție, director al ziarului „Adevărul”. Dumitru Tinu a relatat despre anii de studenție de la „Maxim Gorki” următoarele: „Am fost foarte ambițios [...] mi-am propus anumite lucruri și mi le-am îndeplinit, nu a fost prea simplu, cu efort, credeam că ceea ce obțin se datorează faptului că eu muncesc pentru asta, că nu mi se dă de undeva și că este rezultatul muncii mele. Rezultatul serilor când nu mă duceam la reuniunile studențești pentru că nu aveam cu ce să mă îmbrac, stăteam în cămin, de multe ori absolut singur și citeam și nu mă simțeam un om frustrat, mă adânceam în lecturi, mă simțeam foarte bine și știam că trebuie să învăț, să muncesc și să fac ceva în viață. Nu cred și nu pot să afirm că la vremea respectivă aș fi conștientizat că [rezultatele] se datorau regimului, care ce făcea?; care oferea unui băiat venit din mediu sătesc, desculț și ajuns, dar au fost atâtea alte exemple [similare]”³¹.

Finalizarea studiilor la „Maxim Gorki” devenea, pentru studenții cei mai buni, o rampă de acces către funcții în aparatul de stat și de partid, în învățământ, instituții de cultură și chiar în diplomatie.

Cu toate încercările anterioare ale regimului de la București de a dinamiza și accelera învățarea limbii ruse, în 1963, numărul cadrelor didactice de specialitate era de aproximativ 4.000, încă insuficient față de estimările care indicau un necesar de șapte-opt mii de profesori pentru a acoperi cererea ce reieșea din programa școlară. Comparativ, potrivit datelor oficiale, la acea dată, România mai avea doar 800 de profesori pentru limba franceză și 80 pentru limba engleză³². Această disproporție era privită drept îngrijătoare la Ministerul Învățământului și în Partid, prin urmare au fost preconizate o serie de schimbări în acest sens. O „reorientare” a învățământului limbilor străine în România a fost inițiată ca urmare a dezbaterilor interne din cadrul Comitetului Central, avându-i ca protagoniști pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș, Nicolae Ceaușescu, Gheorghe Gaston Marin.

³¹ Emisiune TV: „Profesioniștii” cu Eugenia Vodă, realizată de TVR, avându-l drept invitat pe Dumitru Tinu; accesibilă on-line la adresa <http://www.eugeniavoda.ro/ro/emisiuni/presa/dumitru-tinu>, accesat 27.03.2017.

³² ANR, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 44/1943, f. 40 (Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR din ziua de 30 august 1943), f. 40-41.

Desființarea Institutului – semn al detașării politice

În vara anului 1963, la CC al PMR s-a luat decizia de reorganizare a sistemului de predare a limbilor străine. În acest scop, pe lângă Universitatea din București a fost creat Institutul de Limbi și Literaturi Străine, unde funcționau mai multe facultăți, inclusiv Facultatea de Limbi și Literaturi Slave. Institutul „Maxim Gorki” a intrat în componența acestei facultăți ca secție distinctă de limbă și literatură rusă, contopindu-se cu fosta secție de limbă și literatura rusă a Facultății de Filologie din București, ceea ce a însemnat, practic, încetarea existenței institutului³³. Cei 825 de studenți (din anii II-V)³⁴ de la „Maxim Gorki” au finalizat studiile la secția de limbă rusă de la Facultatea de Limbi și Literaturi Slave a Universității, unde mai erau secții de bulgară, polonă, cehă, slovacă, ucraineană și sârbo-croată³⁵.

La hotărârea de a se desființa Institutul „Maxim Gorki” s-a opus doar Teodor Rudenko³⁶, cunoscut ca autor al versurilor *Privesc din Doftana*, fost viceministru de Externe și ambasador în Iugoslavia și China, ultimul rector al Institutului „Maxim Gorki” și aflat permanent în grațiile partidului. Rudenko s-a opus având o serie de motive personale, legate în special de situația financiară și profesională. Nu-și dorea pierderea funcției și a statutului de care beneficia în calitate de rector al unui institut de limbă rusă. Acesta n-a fost profesor universitar de carieră, neavând studii de doctorat, certificate, calificative și titluri universitare care, eventual, să poată fi echivalate pentru transferarea sa la Universitatea din București. Cu toate acestea, în compensație, Biroul Politic PMR s-a îngrijit ca Rudenko să obțină, în toamna anului 1963, imediat după desființarea Institutului „Maxim Gorki”, funcția de decan al

³³ Dan Cătănuș (coord.), *op. cit.*, p. 321.

³⁴ ANR, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 44/1943, f. 19-20 (Hotărârea Consiliului de Miniștri privind unele modificări în rețeaua și structura organizatorică a instituțiilor de învățământ superior).

³⁵ Ibidem, f. 16-18 (Propuneri privind predarea limbilor străine în școala de cultură generală).

³⁶ Teodor Rudenko a fost un evreu basarabean, comunist ilegalist, agent NKVD, fost deținut la Doftana și prieten cu Gheorghiu-Dej; membru al Consiliului Consultativ al Ministerului Propagandei în 1945, inspector general în Ministerul Artelor în 1947; ambasador în Iugoslavia (1948-?), ambasador în China (martie 1950 – decembrie 1952; noiembrie 1957 – februarie 1959); rector al Institutului „Maxim Gorki” și apoi decan al Facultății de Limbi Slave de la Institutul de Limbi și Literaturi Străine de la Universitatea din București (1963-1967); vezi Neagu Cosma, *Dominația comunistă 1944-1989: Contribuția unor minorități „naționale” la bolșevizarea României*, Bravo Press, 1996, p. 48.

Facultății de Limbi Slave de la Universitatea din București (fără a avea competențe pentru această funcție).

Teodor Rudenko a criticat practicile considerate de el antisovietice ale liderilor PMR, declarând că au existat „manifestări naționale” și o atitudine nu tocmai pozitivă față de Uniunea Sovietică și de cetățenii ei, atât la Institut și la Minister, cât și la Direcția de cadre. Rudenko se referea la șefa cabinetului de fonetică din cadrul Institutului, originară din URSS, căreia nu i s-a aprobat cererea de deplasare în interesul Institutului, dar și la cazurile altor angajați fără cetățenie română, care au fost marginalizați³⁷ și chemați la poliție pentru a renunța la cetățenia sovietică. Între angajații veniți din URSS, cele mai multe erau soțiiile unor consilieri sovietici sau ale unor foști studenți români la Moscova³⁸. Emil Bodnăraș a declarat, în acel context, că admiterea de cetățeni sovietici în funcții publice fusese o greșeală³⁹.

În ședința de partid din 5 septembrie 1963, desfășurată cu prilejul analizei problemelor Institutului „Maxim Gorki”, s-a făcut permanent apel la comparația cu procesele similare din celelalte țări comuniste. Printre argumentele derusificării au fost că: în China și Cehoslovacia institutele similare de studierea limbii ruse au fost desființate anterior⁴⁰; Lenin se pronunțase împotriva studierii obligatorii a unei anumite limbi chiar în cadrul Uniunii Sovietice; și, nu în ultimul rând, că în URSS era prevăzută crearea a 700 de școli cu predare în limbile occidentale⁴¹. În Uniunea Sovietică se studia obligatoriu una din limbile moderne: engleza, franceza sau germana și, facultativ, italiana sau spaniola. În Franța, la acea vreme, erau predate două limbi moderne obligatorii la alegere dintre: engleză, germană, spaniolă, portugheză, italiană, arabă și rusă. În Statele Unite ale Americii se studia la alegere franceza, germana sau spaniola. Se constata, totodată, că Institutul și-a îndeplinit misiunea, că

³⁷ ANR, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 45/1943, f. 7 (Stenograma ședinței din ziua de 5 septembrie 1963, la care au participat tovarășii Emil Bodnăraș, Nicolae Ceaușescu, Leonte Răutu, Ion Iliescu și Teodor Rudenko).

³⁸ În perioada la care ne referim, cetățenia română pentru cetățenii străini, cei sovietici în cazul de față, n-a fost acordată odată cu oficializarea căsătoriei civile cu un cetățean român, ci doar prin formalități speciale efectuate la organele de poliție, care au presupus renunțarea la cetățenia sovietică. Dar foarte puțini dintre sovieticii veniți în România, care și-au format familii aici, au renunțat la cetățenia de origine până în anii 1963-1964. După acești ani, pentru cea mai mare parte dintre ei, cetățenia sovietică nu le mai garanta privilegiul din punct de vedere profesional; vezi *Ibidem*, f. 7.

³⁹ *Ibidem*, f. 9.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 10.

⁴¹ *Ibidem*, f. 26.

au fost neglijate prea mult celelalte limbi străine, că a fost neglijată chiar și limba română⁴².

Pentru a îmbunătăți situația învățământul în limbi străine, Gheorghe Gheorghiu-Dej a venit cu propunerea de a aduce profesori din afara granițelor pentru a suplini numărul de profesori de engleză și franceză⁴³, la fel cum s-a făcut și când a fost necesar de un număr mai mare de profesori de limbă rusă. Dej a recunoscut că partidul nu a fost imparțial și că de multe ori lucrurile s-au desfășurat „deasupra puterii partidului”. A dat exemplul situațiilor când, din clasa I, s-a introdus în mod obligatoriu învățarea limbii ruse ca a doua limbă maternă după română, spunând că vinovați de acest fapt au fost cei cu „atitudine slugarnică”, în dorința de a satisface anumite tendințe care se manifestau, tendințe de rusificare în mod forțat⁴⁴. În același timp, Dej nu a fost de acord cu termenul *aspirant* sau *aspirantură* preluat din limba rusă și a sugerat revenirea la termenii folosiți anterior – doctorand și doctorat⁴⁵. În acest context, liderul comunist spunea deschis, cu referire la manualele și cursurile de istorie, de literatură și geografie⁴⁶ că „în conținutul acestor lucrări să vedeți cum se face o propagandă aiurea”⁴⁷. A fost total nemulțumit, la fel ca Nicolae Ceaușescu, că sovieticii continuau să angajeze agenți de informații din interiorul PMR, considerând acest fapt, „o manifestare de neîncredere și o încălcare a suveranității, [situație asemănătoare] unor relații dintre stăpân și stăpânit”⁴⁸.

Gheorghe Gaston Marin, cu studiile universitare făcute în Franța, observa că nivelul de predare a limbii ruse era unul neperformant. Acesta spunea că principala problemă a învățării limbilor străine era acela că profesorii care activau în liceu sau la universitate nu cunoșteau bine

⁴² Ibidem, f. 18.

⁴³ Ibidem, dosar 44/1943, f. 45 (Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR din ziua de 30 august 1943).

⁴⁴ Ibidem, f. 52-43.

⁴⁵ Ibidem, f. 54.

⁴⁶ În cursul de *Geografie economică a Uniunii Sovietice* (400 pagini), redactat la Universitatea din București sub conducerea Mariei Sârbu, exista o hartă etnografică a populației URSS în care erau arătate cu diferite culori populațiile care trăiesc în Uniunea Sovietică, unde era prezentată și *populația moldovenească*. În manual, „populația moldovenească” nu ajungea până la Prut, ci până la Siret. În manualele de istorie cu referire la schimburile economice româno-sovietice lucrurile sunt prezentate astfel încât până și exportul de produse este prezentat drept ajutor sovietic; vezi Ibidem, f. 56-58.

⁴⁷ Ibidem, f. 57.

⁴⁸ Ibidem, f. 78.

limba ce o predau, de aici derivând și calitatea slabă a învățământului în limbi străine⁴⁹. Alături de Leonte Răutu, Gaston Marin a recomandat trimiterea studenților și profesorilor la stagii în țările a căror limbă o studiază⁵⁰. De altfel, Gaston Marin relatează în memoriile sale că rescrierea istoriei după standarde sovietice, în care URSS era prezentată ca singura și permanenta prietenă a României, editarea de manuale în care toate descoperirile științifice aveau sorginte rusă, propagarea cu perseverență a unor teorii neștiințifice în diverse domenii (biologie, agricultură, lingvistică), accentul disproportionat de mare al limbii și literaturii ruse în învățământ și în activitatea editorială, toate aceste fapte puteau fi evitate parțial dacă nu era „atitudinea slugarnică” a unor conducători comuniști, aserviți cu totul intereselor Moscovei⁵¹.

Nicolae Ceaușescu a fost direct și tranșant în discuțiile interne de partid. El a fost cel care a lăsat să se înțeleagă că există o legătură între disputele cu URSS din CAER, încordarea relațiilor româno-sovietice și desființarea Institutului „Maxim Gorki”⁵². Succesorul lui Dej a contracarat, în schimb, acuzațiile de naționalism și antisovietism lansate de Rudenko. Ceaușescu a făcut apel la ceea ce scria Lenin în 1914⁵³, afirmând că însuși Lenin i-a combătut pe velicoruși, scriind despre ei că nu tratau problema naționalismului din punct de vedere al prieteniei popoarelor, ci numai din punct de vedere al promovării limbii și culturii ruse și că „orice forțare nu poate decât să aducă un prost serviciu prieteniei între popoare”⁵⁴. De asemenea, Ceaușescu critica, cu această ocazie, faptul că sovieticii recrutau agenți din România și-i foloseau pentru a primi informații despre conducerea partidului, spunând despre comuniștii sovietici „că și-au păstrat năravurile vechi”⁵⁵.

Emil Bodnăraș a recunoscut că s-a exagerat când, „sub presiunea unei influențe, la orice manifestare se cânta imnul RPR și imnul

⁴⁹ Ibidem, f. 48.

⁵⁰ Ibidem, f. 51.

⁵¹ Gheorghe Gaston Marin, *În serviciul României lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Însemnări din viață*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000, p. 116.

⁵² ANR, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 45/1943, f. 22 (Stenograma ședinței din ziua de 5 septembrie 1963).

⁵³ Articolul „Despre dreptul națiunilor la autodeterminare”, publicat de Lenin pentru prima dată în 1914, în revista *Prosveshenie*, nr. 4, 5, 6. În limba română textul articolului a fost publicat pentru prima dată într-o broșură apărută la Moscova în 1945, la Editura de Limbi Străine.

⁵⁴ ANR, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 45/1943, f. 44 (Stenograma ședinței din ziua de 12 septembrie 1963).

⁵⁵ Ibidem, f. 53.

sovietic”⁵⁶. Iosif Chișinevschi era de-a dreptul ironizat, spunându-se că, de fiecare dată când apărea în Uniunea Sovietică o ediție a lui Stalin într-un anume format și colorit, în cel mai scurt timp Chișinevschi publica în România același format și același colorit, numai pentru a nu se spune că noi avem o individualitate proprie⁵⁷. Bodnăraș a susținut atunci că România s-a eliberat de acest fel de a concepe relațiile, dar nu până la capăt. A fost contrariat de faptul că RPR nu a aplicat un tratament similar diplomaților noștri în URSS, care nu aveau dreptul de a ieși din Moscova, în timp ce diplomații sovietici se puteau deplasa liber pe întreg teritoriul românesc⁵⁸. În contextul discuției despre derusificare, Chivu Stoica se arăta deranjat de faptul că la programele de radio se difuzau numai știri și informații din Uniunea Sovietică, încât ascultătorul avea impresia că recepționează un post de radio rusesc. Aceeași situație o constata și la televiziune⁵⁹.

Între liderii comuniști exista un consens în ceea ce privește închiderea imediată a Institutului „Maxim Gorki”, ba, mai mult, veneau cu soluții pentru o mai mare deschidere spre învățarea limbilor străine occidentale. Scoaterea orelor obligatorii de limbă rusă a coincis cu eliminarea cursurilor speciale de istorie a URSS, de geografia URSS și a cursului de literatură sovietică și cu păstrarea unor tematici ale acestor cursuri în cadrul orelor de istorie, geografie și literatură universală⁶⁰.

După desființare, angajații și studenții fostului Institut „Maxim Gorki” au fost transferați la Institutul de Limbi și Literaturi Străine, înființat în 1963 pe lângă Universitatea din București, unde funcționau trei facultăți: Facultatea de Limbi Romane și Clasice, Facultatea de Limbi Germanice și Facultatea de Limbi Slave⁶¹. Măsurile luate, stabilite inițial la Partid, apoi parafate la Minister, mai specificau funcționarea unor școli profilate pe limbi străine (Școala medie „C. A. Rosetti” din București, profilată pe limba rusă; Școala medie „Ion Neculce” din București, profilată pe limba engleză, și școala medie „Mihai Eminescu” din Cluj, profilată pe limba franceză)⁶²; obiectele de studiu din aceste școli, în

⁵⁶ Ibidem, f. 37.

⁵⁷ Ibidem, f. 37-38.

⁵⁸ Ibidem, f. 38.

⁵⁹ Ibidem, dosar 44/1943, f. 65 (Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR din ziua de 30 august 1943).

⁶⁰ Ibidem, dosar 45/1943, f. 34 (Stenograma ședinței din ziua de 12 septembrie 1963).

⁶¹ Constantin Geambașu (coord.), *Catedra de limbi și literaturi slave. Scurt istoric*, Editura Universității din București, 2008, f. 8.

⁶² ANR, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 44/1943, f. 10 (Propuneri privind predarea limbilor străine în școala de cultură generală).

afara celor umaniste (literatura română, istoria, geografia etc.), au fost predate în limba de profil.

Cei mai mulți participanți la ședințele interne de partid consacrate problemei Institutului și statutului limbii ruse recunoșteau că sovietismul a fost dus la extrem și, din acest motiv, manifestațiile publice atingeau cote ridicole. După ani în care liderii PMR au contribuit la cultivarea unei propagande prosovietice, din atașament sau pentru avantaje personale, conducerea partidului a ajuns la un moment în care observa cu uimire la ce situație s-a ajuns, încercând să schimbe tonul și stilistica.

Deschiderea din interiorul partidului și schimbările instituționale au fost posibile într-un context internațional tulbure, al divergențelor româno-sovietice pricinuite de disputele din cadrul CAER. Refuzând să cadă în capcana intrigilor diplomatice dirijate de la Kremlin, autoritățile de la București au prezentat divergențele ca simple deosebiri de păreri în cadrul unei „prietenii de nezdruccinat”⁶³. Făcând comparație cu evenimentele antisovietice din Ungaria și Polonia, comuniștii români au plecat de la premisa că atâta timp cât nu erau puse în discuție o serie de elemente considerate strategice (existența regimului comunist sau apartenența la Tratatul de la Varșovia), Kremlinul putea fi convins să accepte, în ultimă instanță, un nivel sporit de autonomie internă pentru sateliții est-europeni⁶⁴. Obiectivele ce țineau de desovietizare nu se puteau, însă, realiza dacă nu exista o situație internă favorabilă, stabilitate politică, progres economic și, în același timp, un proces de afirmare a suveranității pe plan extern.

Chiar dacă limba rusă a fost propagată în „obsedantul deceniu” drept „limba națională a marelui popor de la Răsărit”, „limba celei mai înaintate culturi, cultura socialistă”, chiar dacă „în această limbă au fost scrise lucrările lui V.I. Lenin și I.V. Stalin”⁶⁵, rusificarea (în sensul de studiere și învățare a limbii ruse de un segment cât mai larg din populație) nu a avut rezultatele scontate, cauzele fiind multiple. Încă din perioada interbelică antisovietismul (alături de anticomunism) a fost o dominantă în societatea românească⁶⁶, ce se adăuga unei mai vechi

⁶³ Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova... Politica externă a României 1956-1965*, București, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului, 2011, p. 311.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 387.

⁶⁵ A. Gortevskii, „Este într-adevăr grea limba rusă?”, în *Veac Nou*, nr. 30, anul VII, 13 iulie 1951, p. 1.

⁶⁶ Cătălin Turliuc, „Romania's Sovietization. Socio-cultural aspects”, în Alexandru Zub, Flavius Solomon (editori), *Sovietization in Romania and Czechoslovakia History. Analogies, Consequences*, Iași, Polirom, 2003, p. 63.

rețineri față de vecinul de la Răsărit. În mod tradițional, în școlile românești se învățau limba germană, franceză sau alte limbi neolatine, încât studiul limbii ruse a fost privit ca o „abatere de la tradiție”. De multe ori, cursanții din școli sau de la cursurile populare predate de absolvenții de la „Maxim Gorki” nu-și cumpărau manualele necesare, iar profesorii erau insuficienți numeric, în parte nemotivați, cu un randament scăzut. Cei mai buni studenți, trimiși la Moscova pentru continuarea studiilor, au activat ulterior ca traducători în instituțiile guvernamentale, unde era un deficit permanent de buni cunoscători ai limbii ruse. O altă problemă era faptul că cei care urmau cursurile serale de limbă rusă nu au urmat studii liceale. Alături de funcționari, specialiști, tehnicieni, intelectuali cu pregătire medie sau superioară se găseau muncitori și țărani, iar unii dintre ei nu cunoșteau noțiuni elementare din gramatica limbii române⁶⁷. Nici autoritățile, nici Institutul nu au reușit să schimbe ideea dominantă care circula printre profesori, studenți, muncitori, țărani, că limba rusă ar fi *o limbă foarte grea și dificil de înțeles*⁶⁸. Unele însemnări memorialistice despre situația studierii limbii ruse în România susțin că exista un anumit formalism și o superficialitate în procesul de aprofundare a limbii ruse, interesul fiind mai curând pentru raportarea unor cifre la final de an. Micaela Ghițescu relatează că a fost obligată să învețe limba rusă, însă „deși am început acest studiu în liceu și l-am continuat la facultate, nu am depășit faza învățării alfabetului: ni se dădeau note mari, la teze eram lăsați să copiem, numai ca să se poată raporta că învățam cu sârg... Profesorii se schimbau des: neexistând cadre didactice calificate, toți cei care cunoșteau cât de cât limba rusă erau improvizați «profesori»”⁶⁹.

La nivel local, în cadrul Comitetelor Regionale de Partid, participarea la învățământul popular de limbă rusă era destul de redusă, iar conducătorii regionali erau lipsiți de motivație pentru studierea ei⁷⁰. În România, în 1963, după mai bine de un deceniu în care rusa fusese principala limbă străină studiată în școli, reveneau în programele de studiu limbile occidentale. Aceasta era una din măsurile lui Dej, ce se înscria în programul de distanțare față de Moscova. În virtutea inerției, limba rusă a continuat să fie opțiunea principală în următorii ani, dar

⁶⁷ *** „Despre unele lipsuri metodologice la cursurile populare de limbă rusă”, în *Veac Nou*, nr. 26, anul VII, 15 iunie 1951, p. 4.

⁶⁸ A. Gortevskii, *op. cit.*, p. 4.

⁶⁹ Micaela Ghițescu, *Între uitare și memorie*, București, Editura Humanitas, 2012, p. 80-81.

⁷⁰ Arhivele Naționale ale României Serviciul Județean Iași, fond Comitetul Regional PMR Iași, dosar 4/1954, f. 97.

treptat au apărut tot mai multe instituții în care se studiau și alte limbi străine, în special engleza, franceza și germana⁷¹. Comunizarea culturii naționale și încercarea de completă înregimentare ideologică a cunoscut un traseu marcat de indiferență, probleme sociale și economice și s-a finalizat atunci când Gheorghiu Dej a început să se opună direct dictatului sovietic. Distanțarea față de Moscova a avut un ecou pozitiv în rândurile unei populații care nu fusese niciodată slavofilă, iar acțiunile PMR-ului din anii '60 au contribuit la câștigarea unei legitimități pe care mișcarea socialistă în România nu o avusese niciodată până atunci⁷². În cele din urmă, s-a preferat „limba” lui Marx și Engels, ceea ce, simbolic însemna o apropiere de ceea ce ar putea fi numit „comunismul clasic” ori un grad mai mare de autonomie internă și o revizuire a „prieteniei fără de margini” cu URSS.

Desființarea Institutului, camuflată într-o reorganizare a acestuia în cadrul Universității din București, a avut motivații politice, generate de consolidarea regimului, de stabilitatea acestuia și de autonomizarea lui, care a culminat cu așa-numita „Declarație de independență” din aprilie 1964. Închiderea Institutului „Maxim Gorki” concomitent cu reforma învățământului în limbi străine a fost, în aceeași măsură, o consecință a contextului internațional. Reformele lui Hrușciov au favorizat afirmarea „căilor proprii”, creând un context în care liderii locali din estul Europei puteau opera reforme interne și puteau pune capăt politicilor de sovietizare excesivă. În plan extern, scoaterea limbii ruse obligatorii din programă, alături de intensificarea contactelor economice cu țările occidentale au provocat iritarea politicianilor de la Kremlin. Tendințele de autonomie ale românilor nu au rămas nesanționate la Moscova. Atât „birocrății” lui Hrușciov, cât și, mai târziu, cei ai lui Leonid Brejnev, au întreținut o serie de dispute pe probleme de cultură și istorie⁷³, ca răspuns la politica PMR de inițiere a unui „comunism național”.

⁷¹ Bogdan Barbu, *Vin americanii! Prezența simbolică a Statelor Unite în România Războiului Rece*, București, Editura Humanitas, 2006, p. 243.

⁷² Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 219.

⁷³ În volumul de documente editat de Mioara Anton și Ioan Chiper (*Instaurarea regimului Ceaușescu. Continuitate și ruptură în relațiile româno-sovietice*, București, INST, 2003) sunt publicate surse ce prezintă disputele Ceaușescu – Brejnev pe probleme culturale și politice.

**Whom Should We Read in Original: Lenin or Marx and Engels?
The Abolition of the “Maxim Gorky” Pedagogical Institute and
the Attitude of the Central Committee Members
of Romanian Workers' Party (1963)
(Summary)**

Keywords: *propaganda, Romanian-Soviet relations, Sovietization, education, Russian language*

In the present study we aim at explaining how could an educational institution. The “Maxim Gorky” Pedagogical Institute, which was created to compensate the small number of Russian language teachers, come to the attention of the Romanian communists in the early sixties. The problems of foreign language education in Romania was solved only after reaching alarming levels: there were only 80 English teachers, 800 teachers of French and about 4,000 teachers of Russian. These figures have made Central Committee members of Romanian Workers' Party to close The “Maxim Gorky” Pedagogical Institute of Bucharest and to initiate new policies for Western languages learning in the Romanian education system. These actions were not unique and cannot be analyzed separately, as they are placed in a broader context of the posting of the Soviet model and the first steps in support of a national communism.

The liquidation of The “Maxim Gorky” Institute coincided with the reconversion or elimination of other institutions in Romania that were the main actors in implementing the Soviet model and Soviet cultural propaganda in the Romanian People's Republic: Romanian Association for Cultural Ties with the Soviet Union (ARLUS) was readjusted and has never received the same political and financial support, and The Institute of Romanian-Soviet Studies, The Romanian-Russian Museum, The Russian Book Publishing House were dissolved completely.

The international tensions inside The Comecon, the relaxation of the Khrushchev regime and the domestic situation where the attempt to completely enrolling ideological met a route hampered by indifference, social and economic problems that have made the Romanian communist leader, Gheorghiu-Dej, to object to the excessive Sovietization policies.